

Zápis ze schůze ČNKA konané 26. 9. 2023 od 10.00 v Praze-Spořilově

Přítomni: J. Palouš (předseda), Z. Mikulášek (místopředseda), M. Švanda (tajemník), M. Bárta, J. Borovička, S. Ehlerová, J. Grygar, J. Kovář (online), O. Pejcha, M. Prouza

Omluveni: D. Vokrouhlický, V. Karas, P. Hadrava, P. Heinzel (pozvaný zástupce ČAS)

Hosté: M. Bursa (ředitel ASU), J. Kubát (zástupce ČR v Radě ředitelů A&A na bod VII), L. Šubr (nový ředitel AÚ UK)

Program jednání:

I. Uvítání;

II. Schválení zápisu z minulé schůze;

III. Členství v IAU (čestné členství, stěhování členů, řádné členství);

IV. ČNKA & ředitelé AUUK a ASU CAS;

V. EAS a ČAS - P. Heinzel & V. Karas;

VI. Astronet - S. Ehlerová & V. Karas;

VII. A&A - J. Kubát;

VIII. Výuka astronomie - O. Kéhar;

IX. IAU code of conduct;

X. ESO – S. Ehlerová, O. Pejcha;

XI. Různé

I. Schůzi zahájil předseda ČNKA J. Palouš v 10.00 přivítáním přítomných. Z kolující prezenční listiny bylo zřejmé, že je přítomno nadpoloviční množství členů ČNKA a komitét je tedy usnášeníschopný. Někteří členové komitétu se z logistických důvodů připojili online přes systém Zoom.

II. Prvním bodem programu byla kontrola zápisu z minulé schůze. K zápisu měli členové komitétu možnost se vyjádřit již dříve prostřednictvím sdíleného dokumentu. Zápis byl schválen bez připomínek.

III. Na konci července upozornila S. Ehlerová na možnost podání nominací pro čestné členy IAU. V průběhu prázdnin proběhla v emailové konferenci ČNKA diskuse o vhodných osobách, z níž vykryštovalo jméno Pavla Suchana, jehož nominace byla odsouhlasena per rollam. J. Palouš ve spolupráci s různými členy komitétu vypracoval potřebné dokumenty a nominaci odeslal. Přijetí návrhu bylo potvrzeno ze strany sekretariátu IAU. Vzhledem ke změně formátu podávání návrhů prostřednictvím webové aplikace se před 15. březnem (což je aktuální uzávěrka návrhů na čestné členy) S. Ehlerová nebo jiný pověřený člen komitétu ujistí v sekretariátu, že návrh P. Suchana je v pořádku a nepropadl při přechodu na digitální formulář.

Dva juniorští členové, čeští občané, se po postdocových pobytech vrátili do ČR a projevíli zájem o převod IAU členství do země jejich původu. Jde o Václava Pavlíka (člen IAU za USA) a Jakuba Řípu (člen IAU za Čínskou republiku). ČNKA souhlasí s převzetím obou. Zařídí Švanda.

Stalo se po zasedání: oba členové byli převedeni do české působnosti s účinností od 27. 9. 2023.

J. Palouš dále uvedl, že se opět přiblížilo období přijímání nových členů IAU. Vyzval členy komitétu, aby ve svém okolí aktivně vyhledávali potenciální zájemce. Uzávěrka je stanovena na 15. 12. 2023. Na zasedání padlo několik jmen možných kandidátů. Švanda dále projde aktuální juniorské členy a vytipuje vhodné juniory pro přihlášku za řádného člena.

IV. Současní členové ČNKA byli zvoleni v roce 2021 na pět let, na přelomu let 2025 a 2026 by tedy měly proběhnout nové volby. ČNKA se skládá z pět členů ex officio, kteří reprezentují významné české instituce pěstující astronomii a astrofyziku, a osmi zástupců volených všemi členy IAU v ČR. Volební období ČNKA se nepřekrývá s výkonem funkcí ex officio členů. Od 1. 8. 2023 je ředitelem AÚ UK L. Šubr. Dle předběžných diskusí se L. Šubr stane zástupcem AÚ UK v ČNKA, D. Vokrouhlický v této souvislosti na svoji funkci rezignuje. Proces bude mezi AÚ, ČNKA a ČAS koordinovat Švanda.

Stalo se po zasedání: D. Vokrouhlický písemně rezignoval na svoji pozici v ČNKA, na jeho místo byl s účinností od 9. 10. 2023 jmenován doc. RNDr. Ladislav Šubr, Ph.D.

M. Bursa v této souvislosti poukázal na možnou nejasnost ve Zřizovací listině ČNKA, kde není specificky uvedeno, kterých pět institucí má být zastupováno ex officio členy. Švanda kontaktuje ČAS (zřizovatele) s dotazem.

Stalo se po zasedání: P. Heinzl (předseda ČAS) na dotaz ohledně potenciálního problému stanov konstatoval, aby ČNKA navrhl změnu Zřizovací listiny, kterou ČAS posléze schválí. Návrh bude probrán na příštím zasedání.

V. Navrhovatel tohoto bodu se z jednání omluvil. Bod bude přesunut na příští jednání.

VI. Roadmapa evropské astronomie Astronet byla dokončena, vyšla tiskem a je k dispozici online. J. Palouš nabídl členům ČNKA vytištěné exempláře. Budoucnost tohoto projektu v současnosti trpí nejasností, neboť hlavní hybatel, dr. Colin Vincent, odchází do důchodu. V současném stavu to není vnímáno jako problematické, neboť nyní je na národních státech, jak s koncepcí rozvoje astronomie v EU naloží a zda a jak ji zapracují do národních plánů. Přítomní diskutovali, jak tuto úlohu vyřešit na české straně. Česká republika je v projektu v roli pozorovatele bez hlasovacího práva. M. Bursa poukazuje na možné nebezpečí, pokud by bylo požadováno propojení s Astronet strategií u grantových projektů, kdy vyžadování souladu by mohlo vést ke znevýhodnění projektů, které infrastrukturní prvky shrnuté v Astronetu nevyužívají. Členové ČNKA se shodli, že roadmapa Astronet může spíše sloužit jako vodítko a její uvedení v grantových návrzích může působit jako plus.

VII. J. Kubát shrnul novinky týkající se jednání Rady ředitelů A&A. Wolfgang Duschl (zástupce Německa) rezignoval na pozici předsedy Rady ředitelů z osobních důvodů. Řízení Rady dočasně převzal místopředseda Vassilis Charmandaris (Řecko), který se ujal i organizace setkání Rady 31. 5. – 1. 6. 2023 v Řecku. Zde byl novým předsedou zvolen Arunas Kučinskas z Litvy. Na téže zasedání se novým členem výkonného výboru stal Marc Audard ze Švýcarska, mezi podporující státy vstoupilo Irsko a dále Uruguay (jako člen-pozorovatel).

Kontrakt s vydavatelem EDP byl prodloužen do 2025, v následujícím roce bude vypsáno nové výběrové řízení na vydavatele.

A&A dále vychází jako Open Access v režimu S2O, ovšem pokles předplatného naznačuje obtížnou funkčnost tohoto modelu do budoucna. J. Kubát připomněl, že členský příspěvek zúčastněných států je stanoven podle HDP a pro ČR činí 3620 EUR na rok 2024. Na chod časopisu dále přispívají předplatným ASU a MFF UK. V diskusi zaznělo, zda i o předplatné by se neměly instituce zúčastněné v ČNKA dělit, podobně jako o členský příspěvek. Do příště zástupci ASU a AU UK zjistí, jaká je výše jejich předplatného na jejich institucích a jaké jsou jeho podmínky. V této souvislosti J. Kubát uvedl, že padl návrh Argentiny a Portugalska na změnu stanovování výše předplatného modelem odvozeným z publikačních aktivit vědců působících v členských státech, tedy nikoliv na základě HDP. Návrh byl zamítnut a to zejména proto, že by se musela měnit základní smlouva A&A a se změnou by museli souhlasit jednomyslně všichni zúčastnění.

Finanční nejistota zazněla dle J. Kubáta i při diskusi vnějších vlivů, zde zejména se zavedením publikačních poplatků v konkurenčním MNRAS, který přechází na model Gold Open Access. Předpokládá se, že s tímto krokem vzroste počet článků autorů členských zemí, kteří doposud

tradičně (a zdarma) publikovali v MNRAS. V této souvislosti O. Pejcha poznamenal, že pro rukopisy zaslané po 1. 10. 2023 bude pro autory z Univerzity Karlovy MNRAS a časopisy stejného vydavatelství (Oxford University Press) poplatek za Open Access hrazen z národních zdrojů.

J. Kubát dále upozornil na neustále probíhající diskuse kolem publishing policy (tedy směřování oboru časopisu) a poukázal, že některé astronomické obory na hranice narážejí. S určitými problémy se setkávají vědci publikující v oboru meziplanetární hmoty, Slunce a sluneční fyziky, machine learning a také články o přístrojích. Pokud by snad český autor narazil na podobný problém, kdy je jeho článek odmítnut již vědeckým editorem pro nepřislušnost časopisu, necht' kontaktuje J. Kubáta.

VIII. K bodu „Office for Astronomy in Education“ se předseda národní komise Ota Kéhar omluvil. S. Ehlerová vysvětlila podstatu této organizace a dává ji do širšího kontextu též v souvislosti s činností v Office for Astronomical Outreach. M. Švanda poznamenal, že národní komise je spíše nečinná, což do jisté míry souvisí s revizemi Rámcových vzdělávacích plánů škol, v nichž jsou odborné předměty jako fyzika spíše redukovány, takže jakékoli snahy o pozvednutí výuky astronomie na školách jsou spíše iluzorní. Dále dodává, že se členové komise shodli na potenciálu v dalším vzdělávání učitelů. ČNKA ústy Švandy vyzve Kéhara, aby se písemně vyjádřil ke směřování národní komise a kde vidí budoucí potenciál, neboť komise zřejmě končí svoji činnost po pětiletém funkčním obdobím, pak bude jmenována nová. M. Bursa v této souvislosti zmínil existenci podobné organizace financované ESA: ESERO, která je organizací s rozpočtem, a je tudíž možné vypisovat podporované projekty, u nichž existují indikátory plnění a organizace mají větší snahu se takových akcí účastnit a pracovat pro ně. Následně proběhla široká diskuse, jak je možné působit na školy, přítomní zmínili i několik osobních zkušeností.

IX. Předsedkyně IAU před schůzí rozeslala všem členům IAU Code of Conduct s návodem, jak se chovat eticky v rámci astronomických publikací a při akcích organizovaných ve spolupráci s IAU. ČNKA bere tuto směrnici, která je pro členy IAU závazná, na vědomí.

X. S. Ehlerová ve spolupráci s ESO organizovala jednodenní workshop pro zájemce o psaní pozorovacích návrhů na přístroje ESO. Akce se uskutečnila v nových prostorách FZU. ČNKA děkuje FZU za pohostinnost a vynikající spolupráci. Motivací workshopu je malý počet pozorovacích návrhů z České republiky. Workshopu se účastnili pracovníci i studenti ze 4 ústavů a byl i se členy ČNKA, kteří se workshopu zúčastnili, hodnocen jako velmi užitečný. Dopad workshopu na astronomy z ČR bude zřejmý až později a i k tomu bude přihlédnuto při případném opakování workshopu. S. Ehlerová zdůrazňuje možnosti koordinovaných pozorovacích kampaní s několika různými přístroji, kdy se píše jen jeden pozorovací návrh v rámci vypsané příležitosti. L. Šubr informuje o iniciativě zavedení předmětu o ESO na MFF UK, kde by studenti měli získat širší povědomí o možnostech pozorování v ESO a také získat zkušenosti s psaním návrhů. J. Palouš v této souvislosti zdůraznil možnost ESO fellowships. O. Pejcha vyjadřuje své nadšení s workshopem. Poukazuje na obecnější problém, protože zde nefunguje mezigenerační přenos zkušeností, neboť se ještě nevytvořila dostatečně široká a zkušená první generace. O. Pejcha dále uvádí zkušenost z USA, kdy nový student přijde do skupiny a naučí se psát pozorovací návrhy od starší generace, s touto znalostí pak odchází jinam a dále získané znalosti šíří. Je tedy třeba vychovat generaci lidí u nás, kteří používají ESO. Padl návrh, že pozorovací praktika na univerzitách, která by mohla být spojena s psaním pseudo-proposalu na pozorování i na přístroje ve správě univerzit nebo Akademie věd.

XI. Různé:

- Popularizace ESO: P. Suchan zaslal informaci o projektech popularizace ESO. ESO nabízí až 22 000 Kč na projekt, který bude tuto organizaci popularizovat. Žádosti musí být zaslány do 31. 10., o měsíc později bude vyhlášení úspěšných návrhů. Realizace projektů proběhne

- v roce 2024. S. Ehlerová dodává, že jde již o 2. ročník a peníze jsou čerpány z rozpočtu pro překlady textů ESO do národních jazyků. V 1. ročníku byly podány řádově desítky projektů.
- ProAm iniciativa: Předsedkyně IAU akcentuje spolupráci s amatéry, zřejmě jde o reflexi Mezinárodního astronomického roku 2009. Informace o iniciativě šla emailem všem členům IAU. V ČR je spolupráce mezi profesionály a amatéry již tradičně široce zakořeněna, v diskusi zazněly připomínky aktivit pozorovatelů proměnných hvězd nebo pozorovatelů Slunce v síti ČESLOPOL. Informaci o soukromých hvězdárnách podílejících se na vědeckých projektech zmínil i J. Grygar.
Stalo se po zasedání: K bodu se telefonicky vyjádřil kolega Miloslav Zejda z Masarykovy univerzity, v němž zdůraznil fakt, že v České republice synergie mezi amatéry a profesionály v astronomii existuje dlouhodobě. Zmínil své přesvědčení, že tohoto by se mělo využít v této souvislosti a skutečný stav v ČR ventilovat směrem k IAU. Navrhuje sepsání dopisu a jeho odeslání do IAU. Komitét neklade této iniciativě překážky, případný materiál předložený doc. Zejdou může být probrán na příštím zasedání.
 - Návrhy na symposia IAU: Dorazila výzva od Diany Worrall na organizaci symposií v roce 2025 (rok bez Valného shromáždění). Zasláné Letters of Intent jsou nyní ve fázi případné koordinace s navrhující organizací. Návrhy musí být zaslány do 1. prosince 2023.

Tímto byl program schůze vyčerpán a tato byla ukončena v 12.25.

Zapsal: M. Švanda
Ověřil: J. Palouš